Phronèsis

VAKBLAD VOOR TOEGEPASTE FILOSOFIE

NUMMER 15 - JUNI 2022 - JAARGANG 4 | € 6,00

Narratieven en media in de Oekraïense oorlog

Ruslandkenner Arend Steunenberg over de Russische media

Burgerschapsonderwijs en de overdracht van waarden

Deel 3 van het drieluik over de nieuwe Wet op Burgerschapsonderwijs

"Zonder de opleiding had ik deze manier van denken niet gehad"

Interview met HTF-afgestudeerde en brandweerofficier Martijn Pors

Op zoek naar de Toegepast Filosoof

Paul Teule over het HTF-symposium en de uitvinding van een beroep

Inhoud

6

12

34

© FOTO: CHATTERSNAP

Artikelen

6 Narratieven en media in de Oekraiense oorlog
Door Arend Steunenberg

12 Burgerschapsonderwijs en de overdracht van waarden
Door Wilma Mulder

22 Op zoek naar de toegepast filosoof
Door Paul Teule

34 "Zonder de opleiding had ik deze manier van denken niet gehad."
Interview met toegepast filosoof Martijn Pors
Door Hoyte Hoytema

Terugkerende rubrieken

4 Agenda

5 Voor u gespot

20 Denkertje

27 Column

28 Boekenplank

30 Mediakast

40 Filosofie op straat

Colofon

Vakblad voor toegepaste filosofie

REDACTIE
Henna Doornekamp
Wilma Mulder
Alex Passchier
Isa Wissink (redactiesecretariaat)
Martin Slagter (hoofdredactie a.i.)

EINDREDACTIE
Martin Slagter
Wilma Mulder

REDACTIE-ADRES EN CONTACTGEGEVENS
Akelei 2
4007 TA Tiel
E-mail: info@phronesismagazine.nl
Telefoon: 06-43438008 (Martin Slagter)

UITGAVE
Phronèsis is een uitgave van Stichting voor Toegepaste Filosofie (STF) en verschijnt drie keer per jaar.

DIRECTIE
Directie van de HTF

VORMGEVING I DRUKWERK
Kevin Leijten
Practicum Printmanagement BV, Soest

AUTEURS NUMMER 14
Hoyte van Hoytema, Wilma Mulder, Alex Passchier, Marianne Scheeper, Martin Slagter, Arend Steunenberg, Paul Teule, Isa Wissink.

FOTO OMSLAG
Valerio Vincenzo

ABONNEMENTEN
Een jaarabonnement op *Phronèsis* (drie nummers) kost 15 euro per jaar. Losse nummers kosten 6 euro. Een abonnement aanvragen kan via contact@phronesismagazine.nl.

ARTIKELEN
Wilt u een artikel schrijven voor *Phronèsis*? Of wilt u reageren op een artikel? De redactie ziet uw ideeën, reacties en brieven graag tegemoet. U kunt deze sturen naar redactie@phronesismagazine.nl

ADVERTENTIES
Wilt u adverteren in *Phronèsis*? Stuur dan een mail naar redactie@phronesismagazine.nl

WEBSITE
www.phronesismagazine.nl

DISCLAIMER
Phronèsis heeft geprobeerd voor deze publicatie alle rechthebbenden van de foto's te achterhalen. Mocht u desondanks foto's tegenkomen, waarvan u rechthebbende bent en u heeft geen toestemming gegeven voor de publicatie ervan, neemt u dan contact op via redactie@phronesismagazine.nl

Voorwoord

In het coverartikel van dit nummer beschrijft oud-HTF-student en Rusland-kenner Arend Steunenberg de medialogica in Rusland. Hij schetst een onthutsend beeld van de narratieven die door de Russische media gebruikt worden om de oorlog ('speciale militaire operatie') in Oekraïne te beschrijven. Rusland blijkt over een zeer geavanceerd trollenleger te beschikken om desinformatie op sociale media wereldwijd te verspreiden.

Verder in dit nummer deel 3 van het drieluik over burgerschapsonderwijs. Hierin wijst *Phronèsis*-redacteur Wilma Mulder op de centrale rol die waarden spelen in het burgerschapsonderwijs, dat per 1 augustus 2021 een wettelijke verplichting is voor alle scholen in Nederland. De centrale waarden van de democratische rechtsstaat dienen in het onderwijs overgedragen te worden.
Een overheid die zulke vergaande eisen stelt aan het onderwijs, zal haar verantwoordelijkheid als facilitator én als rolmodel moeten nemen, merkt Mulder scherp op.

Ook in dit nummer weer aandacht voor de beroepspraktijk van de Toegepast Filosoof. Ten eerste in de vorm van een artikel van Paul Teule, directeur Onderwijs van de HTF, waarin hij op zoek gaat naar de Toegepast Filosoof en terugblikt op het HTF-symposium van 21 mei jl., waar hetzelfde thema centraal stond. Ten tweede door een interview met HTF-afgestudeerde Martijn Pors die filosofie toepast in zijn werk als brandweerofficier en adviseur voor de veiligheidsregio in Drenthe. "Zonder de opleiding had ik deze manier van denken niet gehad," stelt Pors.

Via de website van *Phronèsis* kunt u alle artikelen ook online lezen en er desgewenst op reageren.
Ga hiervoor naar: www.phronesismagazine.nl.

Martin Slagter, hoofdredacteur

Martin Slagter
Martin Slagter (1953) studeerde Nederlands en filosofie, en is als docent verbonden geweest aan verschillende scholen en opleidingen. Hij is oprichter en algemeen-directeur van de HTF, en is hier werkzaam als docent Taalvaardigheid en Taalfilosofie.

Agenda

Nieuw boek Erno Eskens

Denkers en dwalers, geschiedenis van de filosofie in de Lage Landen

Datum: 15 augustus tot 19 augustus
Locatie: Internationale School voor Wijsbegeerte, Leusden.
Erno Eskens is filosoof en politicoloog. In het boek *Denkers en dwalers* beschrijft Eskens de geschiedenis van de filosofie in de Lage Landen. In dit overzichtswerk is ook aandacht voor onderdrukte denkers. Vrouwelijke filosofen, autodidacten, literaire denkers en denkers uit de voormalige koloniën krijgen eindelijk een plaats op het podium van de geschiedschrijving. Smaakt Denkers en dwalers naar meer? Van maandag 15 augustus t/m vrijdag 19 augustus 2022 kun je bij de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW) deelnemen aan een summerschool, waarbij het boek van Eskens uitgebreid besproken wordt, door hemzelf en door gastdocenten.

Boek bestellen en meer info over de summerschool:
www.isvw.nl

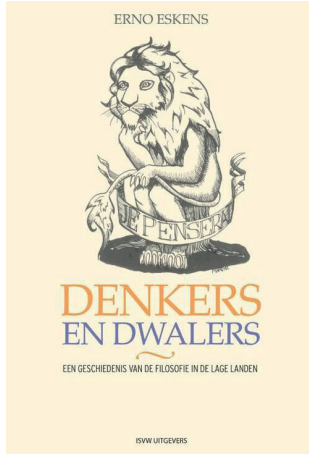

GEMH Game Gallery Festival

Datum: zaterdag 2 juli 2022
Aanvang: 11:00 - Verwacht einde: 16:00
Locatie: Tivoli Vredenburg Utrecht
Het GEMH Game Gallery Festival staat in het teken van games die een positieve invloed kunnen hebben op ons welzijn. De meeste spellen komen uit het Games for Emotional and Mental Health Lab en zijn toegankelijk voor spelers van alle leeftijden. Er zullen verschillende praatjes plaatsvinden over onder andere de positieve effecten van videogames en de geschiedenis van wholesome games.

Voor meer info: https://gemhgamegallery.com/programma/

Nederlands Openluchtmuseum Arnhem: 'Hoe vrij ben jij?'

Datum: maart t/m oktober 2022
Locatie: Openluchtmuseum Arnhem
Op allerlei locaties in het museumpark kom je erachter wat vrijheid betekent voor mensen van vroeger én van nu. Doe de 'Hoe vrij ben jij?-zelftest' in de Westerstraat en ontdek welke vrijheid voor jou belangrijk is. Ontdek de tradities van Bevrijdingsdag, Keti Koti en de Ontzet-feesten in de tent van de Vrijheidsfeesten, naast de Smederij. De ideeën over vrijheid van meningsuiting van de filosoof Spinoza leer je kennen op het pad tussen de Papiermolen en de Drukkerij. Volg alle programmaonderdelen in het museumpark en stel jezelf de vraag: 'Hoe vrij ben ik?'
Voor meer info: www.openluchtmuseum.nl/hoevrijbenjij

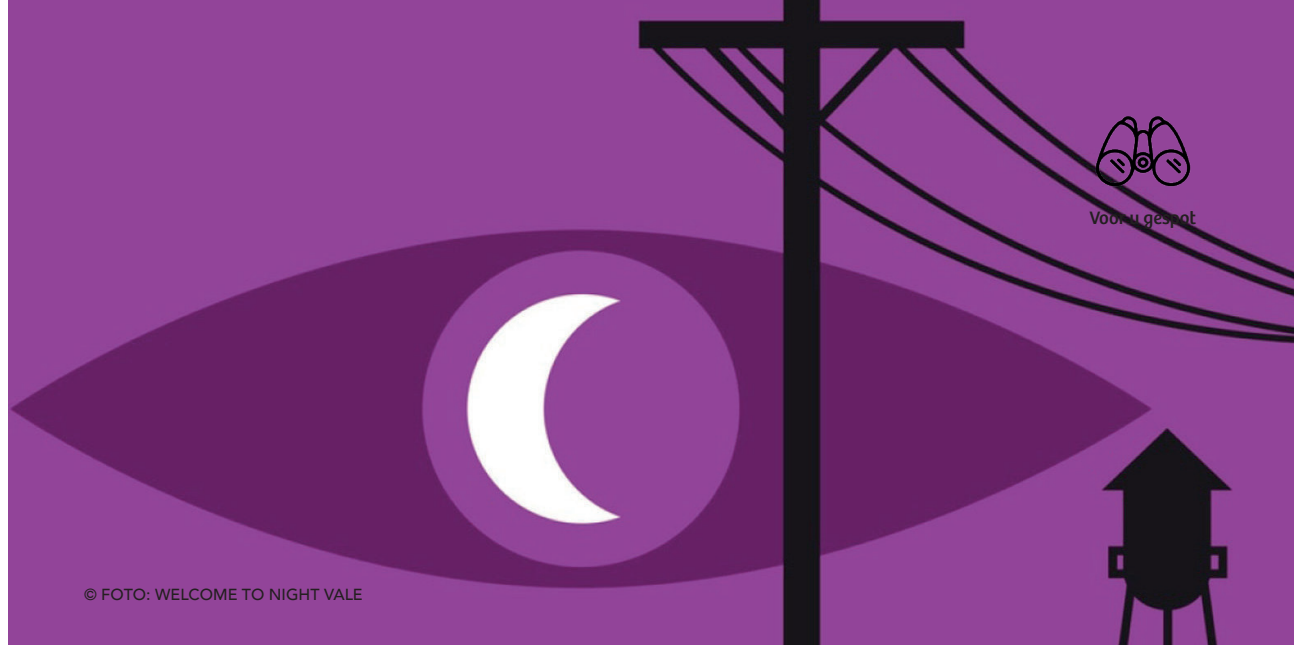

© FOTO: WELCOME TO NIGHT VALE

Absurdistische en filosofische podcast

De podcast *Welcome To Night Vale* bestaat al sinds 2012 en draait om de fictieve stad Night Vale, waar het absurdistische als doodnormaal wordt beschouwd. Vanaf de eerste aflevering wordt verwacht dat ook de luisteraar alle eigenzinnigheden van Night Vale en haar bewoners accepteert, van het hondenpark waar geen honden toegestaan zijn, tot de stagiaires van de radiozender die vaak onder mysterieuze omstandigheden verdwijnen. Dit alles wordt gepresenteerd als een radio-uitzending, waarin presentator Cecil het nieuws afwisselt met terugkerende onderdelen zoals advertenties en het weer - en het is nooit wat je verwacht. Tussen de bizarre humor door zijn de schrijvers van de podcast niet bang om om filosofisch te zijn en laten zij het existentialistische en absurdistische vaak in elkaar over lopen. Goede afleveringen om te bepalen of deze podcast wat voor jou is, zijn afleveringen 13 ('A Story About You'), 79 ('Lost In The Mail') en 151 ('The Waterfall').

Hypatia-prijs

De Hypatia-prijs van 2022 is uitgereikt aan Tinneke Beeckman, voor haar boek *Machiavelli's lef*. Elke twee jaar wordt het beste Nederlandstalige filosofieboek geschreven door een vrouw uitgekozen door een jury; deze was van mening dat Beeckmans boek helder en origineel is. *Machiavelli's lef* laat een andere kant zien van de politieke filosoof die we allemaal denken te kennen. Beeckman benadrukt zijn liefde voor de vrijheid en betrekt zijn ideeën over macht en leiderschap op de hedendaagse politiek, van de Tweede Wereldoorlog tot het kabinet Rutte. De andere boeken op de shortlist waren *Mijn intenties en ik*: *Filosofie van de vrij wil* van Lieke Asma, *Frictie: Ethiek in tijden van dataïsme* van Miriam Rasch, *De filosoof, de hond en de bruiloft* van Barbara Stok en *De Lege Hemel: Over eenzaamheid* van Marjan Slob.

© FOTO: EUGENE UNSPLASH

Toegepaste Filosofie (TF)

Narratieven en media in de Oekraïense oorlog

Door: Arend Steunenberg

De Griekse schrijver Aischylos (526-456 v.Chr.) zei het al: 'In oorlogen sneuvelt de waarheid als eerste.' Oorlog en propaganda zijn altijd al onlosmakelijk met elkaar verbonden. De oorlog in Irak was de allereerste oorlog die we live konden volgen maar CNN en het Pentagon controleerden de getoonde informatie nog zorgvuldig. Dat veranderde met *nine/eleven*. Van deze terroristische aanslag gaf de televisie een ongecensureerd liveverslag. In de oorlog in Syrië was televisie niet meer het dominante verslaggevende medium. Iedereen kon filmpjes maken en publiceren (YouTube begon in februari 2005). Sociale media gingen een belangrijke rol spelen in ongecensureerde informatievoorziening. Allerlei spelers in de oorlog gingen berichten en beelden maken, met het doel hun eigen boodschap aan het publiek te vertellen.

In het boek *Leven in media* betoogt Mark Deuze dat alles wat we doen op de een of andere manier met media heeft te maken. Elke relatie die we hebben met de wereld om ons heen is gestructureerd of beïnvloed door media. Media en leven lopen bijna volledig in elkaar over. We denken dat we nog steeds de macht hebben over de mediale wereld maar volgens de Franse filosoof Jean Baudrillard is het precies andersom. Wij worden door de media bestuurd. Al in het liveverslag van de Golfoorlog werd door de eindeloze reproductie de realiteit vervangen door een hyperrealiteit. De televisie was volgens de filosoof geen venster waardoor wij de wereld bekeken; televisiebeelden waren voor ons échter dan de realiteit. Het medium ging vooraf aan de werkelijkheid. Hij betoogde zelfs dat de Golfoorlog in feite nooit had plaatsgevonden. De manier waarop wij hem meegemaakt hebben, was live op CNN.

INFORMATIEOORLOG

Sociale media zijn geen venster op een objectieve werkelijkheid. We zijn omgeven door een chaos van ongestructureerde informatie en we hebben behoefte aan een narratief om de verbanden tussen de verschillende informatiestromen duidelijk te maken. Mediamakers bieden ons informatie in hun eigen narratief en creëren daarmee een eigen werkelijkheid. Dat hoeft weliswaar niet direct een leugen te zijn, maar het is ook niet bepaald een neutraal narratief. Alles wat op Facebook staat is een versie van de werkelijkheid en niet een neutrale waarheid.

Rusland bezit een zeer geavanceerd trollenleger om desinformatie op sociale media wereldwijd te verspreiden.

In Oekraïne woedt niet alleen een militaire oorlog maar ook een informatieoorlog. Via onze sociale media zitten wij midden in die oorlog. Via onze media produceren we data en die data bepalen vervolgens weer wat we de volgende keer te zien krijgen. Elke site die we bezoeken, elk 'duimpje-op' dat we aanklikken, elke 'like' kleurt de werkelijkheid. We doen actief mee aan de beeldvorming. Ook bij de traditionele media sturen statistieken en kijk- en luistercijfers de keuze van het narratief. Klikcijfers bij landelijke bladen gaan door het dak als in de kop van een artikel het woord 'nazi', 'Trump', 'sex' of 'Poetin' voorkomt. Het gevolg is dat veel podcasts over het conflict, veel boeken of verhalen in de krant de naam 'Poetin' bevatten, om zoveel mogelijk kijkers, lezers of luisteraars te genereren. Onze data worden ingezet om narratieven te bevestigen, en gebruikt als informatiewapen om (politieke) opvattingen te bevestigen en anderen daarmee te overtuigen. We zijn actief betrokken geraakt bij de informatieoorlog.

OEKRAÏENS NARRATIEF

Rusland bezit een zeer geavanceerd trollenleger om desinformatie op sociale media wereldwijd te verspreiden. Het doel hiervan is om de eenheid van nationale identiteit van een land te verstoren; denk hierbij aan de rol van Rusland bij de Brexit of de verkiezing van Trump. Al sinds 2014 voert Rusland buitengewoon agressieve cyberaanvallen uit op de technologische infrastructuur van Oekraïne. President Zelensky was, voor hij tot president werd gekozen, een professioneel mediamaker en acteur met een eigen bedrijf (Kvartal 95). Toen de oorlog uitbrak, begreep hij als geen ander dat het van levensbelang was om de controle over het eigen narratief te behouden. Hij wist hoe je in een oorlogssituatie de media in je eigen voordeel kunt gebruiken. Onder extreem moeilijke omstandigheden slaagde hij erin het Oekraïense narratief op een professionele manier aan een breed publiek te presenteren. Hij richtte zich daarbij even gemakkelijk tot parlementariërs in Europa en Amerika, als tot zijn eigen soldaten of Russische YouTube-kijkers.
Vanaf dag één van de oorlog bracht de Oekraïense staat een website in de lucht waarin heel actueel het Oekraïense narratief van de oorlog wordt weergegeven. Om desinformatie te voorkomen zorgde Zelensky ervoor dat alle tv-zenders in Oekraïne in één zender werden ondergebracht.
De informatievoorziening in Oekraïne was tot in de oorlog nog steeds grotendeels in handen van Russische media, die voortdurend het Russische narratief van de oorlog bleven uitzenden. In de Westerse parlementen die hij toesprak, spitste Zelensky al zijn toespraken toe op de onafhankelijkheidsgeschiedenis van het desbetreffende land. In zijn toespraak tot het Engelse parlement sprak hij over Churchill, tegen het Nederlandse parlement haalde hij de Nederlandse vrijheidsstrijd tegen de Spanjaarden aan. Altijd gaf hij een zeer overtuigende en een tot in de puntjes doordachte presentatie. Zo sprak hij de Russen toe in een kostuum van perfecte snit, waar Russen erg op gesteld zijn, en liet hij zich bij zijn soldaten fotograferen in een hoody, die hij ook droeg toen hij de verschillende parlementen toesprak. Daarmee benadrukte hij zijn rol als vrijheidsstrijder vanuit het narratief dat Oekraïne een land is dat vecht voor zijn vrijheid en onafhankelijkheid.

Russen hebben opnieuw de nobele taak om heel Europa te bevrijden van het fascistische gevaar.

© FOTO: TWITTER - @VDMHAKAWEE

RUSSISCH NARRATIEF

Het officiële door de Russische staat gesteunde narratief is dat de Russen in Oekraïne te maken hebben met nazi's en fascisten (*oekrafasjism*). Aanvankelijk richt het narratief zich op de machthebbers in Kyiv ('de junta in Kiev', zoals de Russen dat noemden). Maar het narratief breidt zich uit tot een theorie over de door en door fascistische natuur van een heel groot deel van de Oekraïense bevolking. Volgens artikelen in de staatsmedia leidt dat laatste tot de noodzaak om de Oekraïense bevolking heel grondig van die fascistische elementen te zuiveren. Het idee is dat de Oekraïners in de afgelopen jaren zijn gebrainwasht en nu *gedenazificeerd* moeten worden. De Russen zijn in dit verhaal de bevrijders. Ze hebben opnieuw (net als in de jaren '40 van de vorige eeuw) de nobele taak om heel Europa te bevrijden van het fascistische gevaar.

EMBEDDED JOURNALISTIEK

Dit narratief wordt met succes in grote delen van de wereld verteld. De Russische propaganda onttrekt zich ten dele aan ons zicht omdat die zich voornamelijk richt op Brazilië, Afrika, India en China. In deze landen wordt de oorlog totaal anders beleefd dan bij ons in het Westen. In China zijn YouTube en Facebook verboden. Chinezen gebruiken andere zoekmachines, andere sociale media met andere algoritmen, produceren andere data en creëren andere versies van de werkelijkheid. De informatieoorlog staat daar dan ook in een heel ander perspectief en de Russische propaganda lijkt zeer effectief te zijn.
Op TikTok zijn door Oekraïense gebruikers honderden filmpjes geïdentificeerd van influencers die allemaal exact dezelfde tekst met het Russische narratief uitspreken. Op het Chinese internet wemelt het van verslagen, blogs en filmpjes van westerse (!) journalisten als Graham Phillips (www.facebook.com/GrahamPhillipsjournalist), Patrick Lancaster (www.facebook.com/Plnewstoday), Le Monde-journalist Anna Laure Bonnel (www.facebook.com/pg/sillonnerlemonde/photos), en de Nederlandse journalist Sonja van den Ende. Al deze journalisten zijn embedded in de Russische troepen en doen verslag vanuit Russisch perspectief van Russische militaire successen in de Oekraïne. Internetgebruikers in China, Brazilië en India hebben dankzij deze informatie bijna allemaal een pro-Russisch standpunt over de oorlog. De helft van de wereldbevolking deelt derhalve min of meer het Russische narratief. Zie in dit verband ook het berichtje van Wang Wenbin, de woordvoerder van het Chinese ministerie van Buitenlandse zaken, gepost op de Facebook-pagina van de embedded journalist Anna Laure Bonnel.

© FOTO: EPA

BAKEN VAN EUROPESE WAARDEN

In de loop van de tijd wijzigen percepties. Aanvankelijk keek men vanuit Nederland met desinteresse en zelfs minachting naar Oekraïne als een land dat niet bij ons hoort. In 2016, toen de oorlog in Oost-Oekraïne al jaren in volle hevigheid woedde en twee jaar eerder de MH17 boven Oekraïne was neergeschoten, stemde de meerderheid van het land in een raadgevend referendum nog tegen een associatieverdrag met Oekraïne. We zagen Oekraïne als een land van oligarchen en corruptie. Nu kijken we naar datzelfde land als een baken van Europese waarden.
De EU beweert nu dat Oekraïne een belangrijk lid van onze Europese familie is (maar geen EU-lid; er zijn wat semantische problemen met het begrip 'bij de familie horen'). Oekraïne is bijna 'europeser' dan wijzelf en heel Europa (behalve Servië) heeft waardering voor Zelensky's strijd om de onafhankelijkheid en het voortbestaan van zijn land. In Europa heeft zich eveneens een verandering in de perceptie van Rusland voltrokken. In het begin van de oorlog leefde de gedachte dat deze oorlog Poetins oorlog was; nu wordt steeds vaker gezegd dat de passiviteit van de Russen de oorlog mede in stand houdt en gaat ook cultureel Rusland in de ban.

NIEUWE COMPLOT-THEORIE

Ook in Rusland zien we verschuivingen in het narratief. Veel hoogopgeleide jongeren lijken anti-Poetin te zijn. Deze jongeren spreken Engels, hebben een VPN-verbinding, waardoor ze de Russische censuur weten te ontduiken, en halen hun informatie van het internet. Dat betekent ook dat ze van andere narratieven kennis kunnen nemen. Daarom lanceert Poetin een nieuwe complottheorie voor binnenlands gebruik. Hij noemt iedereen die zich kritisch uitspreekt over het beleid, lid van een 'vijfde colonne' en 'landverrader', en hij belooft dat al deze landverraders gevonden en berecht zullen worden. De boodschap is duidelijk. Er zullen ook zuiveringen in Rusland zelf komen. De hoogopgeleide jongeren begrijpen de waarschuwing en vluchten via Georgië het land uit, richting China. Naar Europa kunnen ze niet: ze zijn geen lid van de Europese familie.

De onvermijdelijke constatering was dat over een jaar of zeven de industriële vernietiging van alle Russen in de EU op het programma zou staan.

In het Russische narratief worden verschillende gemythologiseerde historische verhalen geprojecteerd op de gebeurtenissen die nu plaatsvinden. De Russen zijn niet alleen de bestrijders maar ook de slachtoffers van het fascisme. Recent duiken verhalen op over de houding ten opzichte van Russische immigranten in de EU. Die houding zou fascistische trekken vertonen. In dit narratief wordt dankbaar gebruik gemaakt van het afzeggen van concerten van Russische componisten. In Russische ogen begon zo ook de Jodenvervolging in nazi-Duitsland. In een talkshow op de staatstelevisie werd onlangs een expert uitgenodigd die alles wist van de Jodenvervolging in de jaren '30 en '40 in Duitsland. Deze expert legde eerst uit dat de vervolging van de Joden begon met het verbannen van Joodse culturele uitingen (vgl. de geannuleerde concerten van Russische componisten); de volgende stap was het afnemen van Joods bezit (vgl. het bevriezen van bezittingen van Russische oligarchen). Zijn onvermijdelijke constatering was dat over een jaar of zeven de industriële vernietiging van alle Russen in de EU op het programma zou staan.

DENAZIFICATIE EN DEKOLONISATIE

Rusland heeft niet alleen te maken met een 'fascistische dreiging' in Oekraïne en de EU, maar ook met 'imperialistisch gevaar' vanuit Amerika. Achter de zogenaamde 'fascistische krachten' in Oekraïne gaan in feite de Amerikanen schuil die dat fascisme gefaciliteerd en georganiseerd hebben, en die Oekraïne gebruiken als een bruggenhoofd om van daaruit de Russische staat en cultuur te ondermijnen.
Dit narratief komt niet zomaar uit de lucht vallen. De ook onder rechtse westerse filosofen (Baudet!) populaire filosoof en Poetin-vertrouweling Aleksandr Doegin zei al op 10 oktober 2014 (!) tegen de Russische krant *Koel'toera*: "Pas na het herstel van Groot-Rusland en de Euraziatische Unie kunnen we een geloofwaardige wereldspeler worden." Later zegt hij tegen de krant *Versia*: "Amerika wil de oorlog tegen Rusland niet door eigen handen maar door de handen van de Oekraïners voeren. De Verenigde Staten hebben tijdens de Maidan-revolutie een staatsgreep gepleegd met het oog op deze oorlog. De Verenigde Staten hebben neonazi's en Russofoben opgevoed tot de macht met deze oorlog als doel."

In een artikel op de website RIA *novosti*, een van de belangrijkste mediaplatforms van de Russische staat, is kortgeleden een artikel gepubliceerd waarin uitgelegd wordt dat de zogenaamde 'denazificatie' waar de Russen in Oekraïne mee bezig zijn, in feite ook een dekolonisatie-project is. Oekraïne wordt door de Russen niet alleen van de nazi's gezuiverd maar ook bevrijd van Westerse imperialistische krachten. Ik vermoed dat Oekraïners vanuit hun narratief toch een wat ander beeld hebben bij het begrip 'dekolonisatie'! P

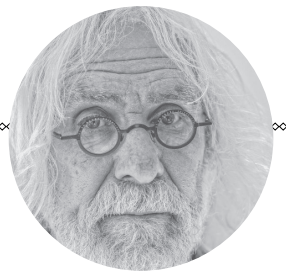

Arend Steunenberg
Arend studeerde slavistiek aan de Universiteit van Amsterdam met als hoofdvak Russisch en als bijvak Tjechisch. Hij studeerde een jaar Russisch aan de universiteit van St. Petersburg en heeft o.a. onderwijsprojecten begeleid in Bulgarije.

PHRONÈSIS-'SPECIALS' OVER BURGERSCHAPSONDERWIJS

De Hogeschool voor Toegepaste Filosofie (HTF), afstudeerrichting onderwijs, leidt op tot tweedegraads docent Filosofie en Burgerschap. Dat houdt in dat je met dit diploma op zak 'Bachelor of Education (Bed)' bent en les mag geven in de vakken Filosofie en Burgerschap aan de eerste drie klassen van de havo en het vwo, het voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs, het middelbaar beroepsonderwijs, de volwasseneneducatie en het praktijkonderwijs. De HTF is vooralsnog de enige hbo-instelling in Nederland die geaccrediteerd is om een tweedegraads bevoegdheid burgerschapsonderwijs te verstrekken.

In Phronèsis, het vakblad voor toegepaste filosofie van de HTF, besteden we in drie edities bijzondere aandacht aan burgerschapsonderwijs. Dit drieluik is bestemd voor onderwijsprofessionals in het funderend onderwijs en biedt een overzicht in de wettelijke verplichtingen en de (on)mogelijkheden bij de praktische uitvoering. Ook wordt het filosofisch fundament verkend: de gedachten, normen en waarden die de vormgeving van burgerschapsonderwijs bepalen.

In het eerste luik (Phronèsis nr. 13) stond de wetgeving rond burgerschapsonderwijs centraal. Met name wordt ingegaan op het wetsartikel 'Actief burgerschap en sociale cohesie', waarin de verplichting om burgerschapsonderwijs op school aan te bieden, geformuleerd wordt. Dit eerste deel is online terug te lezen op onze website www.phronesismagazine.nl . In Phronèsis nr. 14 stond de praktische aanpak van het burgerschapsonderwijs centraal en in dit nummer de filosofisch insteek van burgerschapsonderwijs en de centrale rol van waarden daarbij. Schoolleiders en docenten krijgen d.m.v. dit drieluik informatie aangereikt waarmee zij zelf burgerschap binnen hun eigen school een stevige(re) positie kunnen geven.

Toegepast in Onderwijs (OW)

Burgerschapsonderwijs en de overdracht van waarden

DEEL 3 VAN DRIELUIK

Door: Wilma Mulder

Dit is het laatste deel van het drieluik over burgerschapsonderwijs. In latere edities blijven we uiteraard aandacht besteden aan dit onderwerp, maar met dit drieluik hebben we een overzicht willen bieden in de actuele wetgeving, het formuleren van een schoolvisie en de manieren om burgerschapsonderwijs vorm te geven in de praktijk

In dit derde deel ligt de focus op waarden. De wet Burgerschapsonderwijs, die op 1 augustus 2021 in werking is getreden, is beknopt en laat veel vrijheid voor een eigen invulling door scholen. Toch wordt in die summiere tekst veel gezegd over de waarden waaraan het onderwijs en de schoolcultuur moeten voldoen.
In deze korte tekst staan grote begrippen en wordt geëist dat scholen hun leerlingen

Wettekst Actief burgerschap en sociale cohesie

Het onderwijs bevordert actief burgerschap en sociale cohesie op doelgerichte en samenhangende wijze, waarbij het onderwijs zich in ieder geval herkenbaar richt op:

a. het bijbrengen van respect voor en kennis van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat, zoals verankerd in de Grondwet, en de universeel geldende fundamentele rechten en vrijheden van de mens, en het handelen naar deze basiswaarden op school;
b. het ontwikkelen van de sociale en maatschappelijke competenties die de leerling in staat stellen deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving;
c. het bijbrengen van kennis over en respect voor verschillen in gods dienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, afkomst, geslacht, handicap of seksuele gerichtheid alsmede de waarde dat gelijke gevallen gelijk behandeld worden.

Het bevoegd gezag draagt zorg voor een schoolcultuur die in overeenstemming is met de waarden, bedoeld in het eerste lid, onderdeel a, creëert een omgeving waarin leerlingen worden gestimuleerd actief te oefenen met de omgang met en het handelen naar deze waarden en draagt voorts zorg voor een omgeving waarin leerlingen en personeel zich veilig en geaccepteerd weten, ongeacht de in het eerste lid, onder c, genoemde verschillen.

Bron: wetten.overheid.nl/ Wet op het voortgezet onderwijs, artikel 17.
Voor het primair onderwijs is dit artikel 8.

diverse waarden bijbrengen, inclusief respect voor deze waarden. Binnen een schoolorganisatie vraagt dit om het overdenken en bespreken of, hoe en waarin deze waarden zijn verankerd. En of deze waarden ook daadwerkelijk gedragen en nageleefd worden binnen de school.

MINI-DEMOCRATISCHE RECHTSTAAT

In de wettekst zelf wordt niet verder uitgelegd wat de basiswaarden van de democratische rechtsstaat zijn. Dit staat wel in de toelichting van de onderwijsinspectie:

"De kern van de basiswaarden van de democratische rechtsstaat omvat vrijheid van meningsuiting, het gelijkheidsbeginsel, begrip, verdraagzaamheid, het afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie, en autonomie & verantwoordelijkheidsbesef."
(bron: www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/burgerschap/wettelijke-opdracht)

Indien burgerschapsonderwijs betekent dat de school haar leerlingen dient voor te bereiden op actieve participatie in een democratie (actief burgerschap) en daarbij de genoemde waarden zelf naleeft dringt de vraag zich op binnen welke schoolorganisaties hieraan voldoende invulling wordt gegeven en in hoeverre dit gedaan kan worden met alle budgettaire en personele beperkingen waar scholen zich mee geconfronteerd zien.

DE BELANGRIJKSTE VRAAG IS OF HET BINNEN EEN REGULIERE SCHOOL ÜBERHAUPT MOGELIJK IS OM AAN *ACTIEF* BURGERSCHAP TE DOEN.

Maar de belangrijkste vraag is wellicht of het binnen een reguliere school überhaupt mogelijk is om aan *actief* burgerschap te doen. Want dit vraagt om de speelruimte om je te kunnen bewegen in een 'mini-democratische rechtsstaat', oftewel: de school als oefenplaats, zoals onder andere door de Amerikaanse filosoof John Dewey is bepleit.

PLURIFORME SAMENLEVING

Dewey wordt aangehaald door burgerschapsdeskundige Eidhof en bestuurskundige Kruiter in hun verkenning van de consensusdoelen in het Nederlandse Burgerschapsonderwijs voor het Bureau Publieke Waarden. Het stuk dateert uit 2016 maar heeft aan actualiteit nog niets ingeboet, getuige bijvoorbeeld het volgende citaat:

"Democratie moet je ervaren. Dewey vergelijkt het met kinderen die leren dat vuur heet is. Je kunt een kind vertellen dat vuur heet is (cognitieve overdracht), maar als een kind zijn vingers brandt (ervaringsleren), zal het altijd onthouden dat vuur heet is. … Dat democratisch ervaren een noodzakelijke voorwaarde is voor democratie heeft diepe wortels in de politieke filosofie. Aristoteles stelde al dat goed burgerschap 'goed kunnen regeren, en goed geregeerd kunnen worden' betekende. Democratie leer je in de praktijk."
(Lees de volledige verkenning hier: https://zoek.officielebekendmakingen.nl/blg-798778.pdf)

Wil je jongeren in staat stellen om deel uit te maken van en bij te dragen aan de pluriforme, democratische Nederlandse samenleving (art. b van de wettekst), met kennis van en handelend naar democratische basiswaarden (art. a van de wettekst) dan is het niet meer dan logisch dat een school zelf een democratische, pluriforme samenleving is, die genoemde basiswaarden in praktijk brengt. Dit botst al direct met de strikte indeling in leeftijd

© FOTO: LAST WEEK TONIGHT VAN JOHN OLIVER

en cognitief niveau die op het voortgezet onderwijs wordt gehanteerd. Overigens is die botsing er ook al op basisscholen, als de keuze wordt gemaakt voor een school met een specifieke denominatie. In feite lijken scholen door al die scheidingen en door de hiërarchische verhoudingen juist erg weinig op de pluriforme, democratische samenleving waar jongeren actief in moeten participeren.

GEEN GERINGE OPGAVE

Andere delen uit de wettekst zijn op vergelijkbare wijze problematisch. Burgerschapsonderwijs en sociale cohesie dienen doelgericht en samenhangend onderwezen en geoefend te worden. Het reguliere (voortgezet) onderwijs is niet ingericht op 'samenhangend' onderwijs, maar is verzuild in verschillende vakken. Voor vakoverstijgende uitwisseling is weinig tijd en ruimte. Of misschien past het gewoonweg niet in de schoolcultuur die we gewend zijn. Burgerschapsonderwijs wordt niet gezien als een op zichzelf staand vak (met een discutabele uitzondering voor het mbo), maar dient binnen het gehele schoolcurriculum zichtbaar te zijn. Samenhangend en doelgericht.
Hoe scholen dit voor elkaar moeten krijgen als docenten hun aanbod en resultaten niet schoolbreed op elkaar afstemmen, is de grote vraag. Een andere vraag is in hoeverre er binnen de verschillende vakken ruimte is voor gesprekken over actuele, eventueel controversiële maatschappelijke kwesties, waarin leerlingen oefenen met het vormen en uiten van een kritisch doordachte eigen mening. En in hoeverre zijn docenten toegerust om dergelijke gesprekken te begeleiden? En, nog praktischer, hoe voorkom je dat een actuele kwestie door sommige docenten wel en door andere niet wordt besproken, waardoor groepen leerlingen wel of juist niet meedoen aan de gesprekken? Scholen dienen hiervoor een visie te ontwikkelen - bij voorkeur samen met leerlingen - om tot een praktische implementatiewijze te komen, en bovendien een manier te vinden om voortgang en kwaliteit te bewaken. Geen geringe opgave.

© FOTO: LAST WEEK TONIGHT VAN JOHN OLIVER

HET IS GEEN DOEMDENKEN ALS JE JE TEGENWOORDIG ZORGEN MAAKT OM HET VOORTBESTAAN VAN VRIJHEID, GELIJKWAARDIGHEID EN SOLIDARITEIT.

DOEL ONDERWIJS

Om beter te doorgronden wat de overheid met de nieuwe wet Burgerschapsonderwijs wil bewerkstelligen, is het goed om naar de uitgangspunten en doelstellingen van onderwijs te kijken. Deze zijn nu als volgt geformuleerd:
"Het onderwijs wordt zodanig ingericht dat de leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doorlopen. Het wordt afgestemd op de voortgang in de ontwikkeling van de leerlingen. Het onderwijs richt zich in elk geval op de emotionele en de verstandelijke ontwikkeling, en op het ontwikkelen van creativiteit, op het verwerven van noodzakelijke kennis en van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden."
(Bron: wetten.overheid.nl/ Wet op het primair onderwijs, artikel 8)

Voor het voortgezet onderwijs is de tweede zin vervallen en vervangen door bepalingen per soort opleiding. Zoals deze voor de havo:

"Hoger algemeen voortgezet onderwijs is het onderwijs dat is ingericht ter voorbereiding op aansluitend hoger beroepsonderwijs en dat mede algemene vorming omvat."
(Bron: wetten.overheid.nl/ Wet op het voortgezet onderwijs, artikel 8)

Het primaire doel van onderwijs is volgens deze wetteksten het voorbereiden op vervolgonderwijs en klaarstomen voor de beroepspraktijk. Het is niet onlogisch dat de *homo economicus* een belangrijk eindproduct van onderwijs moet zijn: de maatschappij heeft werkenden nodig en voor mensen zelf is (betaald) werk ook een belangrijk doel.

DEMOCRACIES CAN DIE

Maar burgerschapsonderwijs suggereert meer dan in deze wetteksten staat. Juist door zo sterk te appelleren aan waarden en de nadruk te leggen op actieve participatie in de democratische rechtsstaat, roept de overheid op jongeren via burgerschapsonderwijs op te leiden tot krachtige, zelfbewuste, autonome en actieve burgers, die zich met kennis en vaardigheden inzetten om de wereld gezamenlijk en democratisch op een waardevolle manier vorm te geven. Het is een oproep die in de huidige tijd snel aan gewicht wint. Het is geen doemdenken als je je tegenwoordig zorgen maakt om het voortbestaan van vrijheid, gelijkwaardigheid en solidariteit. Niet alleen binnen de Nederlandse democratische rechtsstaat, maar wereldwijd brokkelen zwaarbevochten vrijheden en humanitaire rechten af.
Om met de Nieuw-Zeelandse premier Jacinda Ardern te spreken: "Democracies can die." In een toespraak op Harvard waarschuwt Ardern voor massamanipulatie via echokamers en algoritmes:

"Wanneer feiten en fictie een kwestie van mening zijn geworden en het vertrouwen dat ten grondslag ligt aan democratieën wordt uitgehold, is blind vertrouwen in de veerkracht van democratisch bestuur kortzichtig."

Ardern waarschuwt voor desinformatie op sociale mediaplatforms en de algoritmen die internetechokamers creëren. Radicalisering gebeurt veelal online, aldus Ardern.

BITTER SMAAKJE

Het lijdt geen twijfel dat manipulatie via sociale media van grote invloed is geweest op de verkiezing van voormalig president Trump. Een soortgelijke situatie zien we nu in de Filipijnen, waar de zoon van voormalig dictator en massamoordenaar Marcos democratisch is verkozen tot nieuwe president.
Journalist Marije Vlaskamp in De Volkskrant:

"Onder Marcos senior verdwenen vele duizenden politieke tegenstanders en volgens de Wereldbank heeft de Marcos-familie vijf tot tien miljard dollar uit de schatkist gestolen. Die nare kantjes van vader wast zijn zoon wit, met behulp van zijn eigen YouTube-kanaal. Dat schotelt miljoenen kijkers in rozige nostalgie verpakte desinformatie voor als belofte voor hun eigen toekomst. Op sociale media versterken populaire meme-makers, levenswijsheidgoeroes en parodie-accounts tegen betaling de boodschappen van Marcos. Het overwegend jonge electoraat, dat nauwelijks herinneringen heeft aan de dictatuur, gaat voor die online relletjes en Marcos' vage oproep tot 'eenheid'."

John Oliver, talkshowhost Last Week Tonight, wijdde een uitzending aan de wandaden van Marcos en Duterte, die - in ieder geval bij de jeugd - via sociale media uit het collectieve geheugen zijn gewist. 'Democratie' krijgt zo een nogal bitter smaakje.

ONZE OVERHEID, DIE BURGERSCHAPSONDERWIJS TENSLOTTE VERPLICHT HEEFT GESTELD, ZAL HAAR VERANTWOORDELIJKHEID ALS FACILITATOR ÉN ROLMODEL MOETEN NEMEN.

BURGERSCHAP ALS REDDINGSBOEI

Filosoof en theatermaker Roel Meijvis verdedigt in een opiniestuk in Het Parool het belang van burgerschapsonderwijs, juist in het licht van oorlogen en bedreigde democratieën. Meijvis stelt:
"Een sterk leger is nodig om een oorlog te beëindigen, maar de echte overwinning - de overwinning op het oorlogvoeren zelf - vindt plaats in vredestijd. De 'wapens' in deze 'strijd' zijn het ontwikkelen van historisch bewustzijn, het cultiveren van een kritische houding en maatschappelijke

betrokkenheid, alsmede het verwerven van inzicht in de eigen vrijheid en hoe deze zich verhoudt tot die van de ander. Als burgers van een vrije samenleving zijn wij namelijk samen verantwoordelijk voor het in stand houden van de democratie. Maar het is naïef om te denken dat wij zomaar zouden weten hoe dat moet. Zoiets vergt een scholingsproces tot vrije burger waarin democratische vaardigheden worden bijgebracht - een opleiding die gegeven de veranderlijke aard van de wereld waarin we leven, nooit ten einde komt."

Kortom, burgerschap als reddingsboei voor 'de vrije wereld'? Misschien wel. Misschien is een samenleving waarin mensen uitgedaagd worden om hun meningen en standpunten regelmatig kritisch te onderzoeken en waar nodig bij te stellen, waarin samenleven met mensen die 'anders' zijn (of waarin 'anders' op een gegeven moment zelfs verdwijnt in échte pluriformiteit), waarin de rechten van mens, dier en natuur daadwerkelijk gerespecteerd worden, misschien is dat wel een samenleving waar het onderwijs een fundamentele bijdrage aan moet leveren. Ondanks dat er ook nog gerekend en 'getaald', en zoveel meer gedaan moet worden.

FACILITATOR EN ROLMODEL

Het is echter niet fair om dit alléén op het bordje van het onderwijs te leggen. Onze overheid, die burgerschapsonderwijs tenslotte verplicht heeft gesteld, zal haar verantwoordelijkheid als facilitator én rolmodel moeten nemen. Het is immers niet uit te legg en dat je van onderwijsinstellingen respect voor pluriformiteit en gelijkwaardigheid afdwingt maar zelf via allerlei publieke instanties discrimineert, uitsluit en beschadigt.

© FOTO: JAMETLENE RESKP ON UNSPLASH

NIEUW SOCIAAL CONTRACT

Scheidend SCP-directeur Kim Putters pleit in zijn essay 'De menselijke staat, burgerperspectief als voorwaarde voor een toekomstbestendig sociaal contract' voor passender, effectiever en betrouwbaarder overheidsbeleid. Wat Putters daarmee beoogt, is een meer inclusieve en duurzame samenleving; ook voor wel het welslagen van burgerschapsonderwijs zijn dit noodzakelijke voorwaarden. Putters schrijft:

"Door passend en effectief beleid, en een betrouwbare overheid, zullen mensen zich meer gerepresenteerd voelen bij (politieke) keuzes en meer vertrouwen krijgen in de overheid. Met een overheid die draagvlak heeft in de bevolking en vertrouwd wordt omdat die overheid rechtvaardig is en levert, kunnen we werken aan de maatschappelijke uitdagingen waar Nederland de komende jaren voor staat."
www.scp.nl/publicaties/essays/2022/05/30/essay-de-menselijke-staat

CATCH 22

Catch 22 is de beruchte paradox waaruit ontsnapping niet mogelijk is vanwege tegenstrijdige regels. Burgerschapsonderwijs zit gevangen in een Catch 22-situatie, zolang scholen niet zijn ingericht op daadwerkelijk actief functioneren als échte democratische gemeenschap.

Daarnaast zou het niet meer dan vanzelfsprekend moeten zijn als ál onze politieke vertegenwoordigers de basiswaarden van de democratische rechtsstaat: vrijheid van meningsuiting, het gelijkheidsbeginsel, begrip, verdraagzaamheid, het afwijzen van onverdraagzaamheid en discriminatie, en autonomie en verantwoordelijkheidsbesef, zelf in woord en daad voorleven. P

Wilma Mulder
Wilma Mulder is auteur en eigenaar van uitgeverij Taleswapper. Wilma maakt en publiceert dialoogspellen, boeken en educatief materiaal. Binnen het VO is zij werkzaam als burgerschapscoördinator. Vanaf 2019 studeert Wilma bij de HTF, afstudeerrichting Onderwijs.

BURGERSCHAP BIJ DE HOGESCHOOL VOOR TOEGEPASTE FILOSOFIE (HTF)

De HTF leidt als eerste en enige erkende hbo-opleiding tweedegraads docenten op in twee vakken: Filosofie en Burgerschap. De HTF biedt deze twee richtingen bewust in één integrale opleiding aan, omdat filosofische kennis en vaardigheden voor beide vakken van groot belang zijn.

Vanaf begin 2023 biedt de HTF ook een korte cursus aan: 'Burgerschapsonderwijs: Van visie tot vakinhoud'. Deze 4-daagse cursus is bedoeld voor bevoegde docenten in het primair, voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs, die het burgerschapsonderwijs op hun school willen ontwerpen, coördineren en/of zelf verzorgen. Ook in dit verkorte programma staan filosofische vaardigheden centraal.

Voor meer informatie: mail naar burgerschap@hogeschoolvoortoegepastefilosofie.nl.

Denkertje

"Alles is perspectief"

© FOTO: TOM BARRETT

Op zoek naar de Toegepast Filosoof

Door: Paul Teule

Bij de Hogeschool voor Toegepaste Filosofie (HTF) zeggen we steevast dat de complexiteit van onze huidige maatschappij vraagt om praktische denkers die conceptuele en ethische helderheid scheppen in organisaties. Een nieuwe professional zou ten tonele moeten verschijnen: de Toegepast Filosoof. Maar bepalen wie of wat de Toegepast Filosoof nou precies is en hoe je ervoor zorgt dat hij of zij een 'normale' plek in het maatschappelijk leven krijgt en welke opleiding je nodig hebt, vergt nog het nodige (denk)werk. In dit artikel probeer ik een paar stappen te zetten, mede op basis van de inzichten van het symposium 'Waartoe is de Toegepast Filosoof op aarde?', dat de HTF onlangs organiseerde.

De Deense hoogleraar filosofie Kasper Lippert-Rasmussen stelde enkele jaren terug een wetenschappelijk handboek samen: *A Companion to Applied Philosophy*. In dit lijvige werk staan tientallen essays van hem en zijn vakgenoten over tal van toegepast filosofische onderwerpen: democratie, kunst, taal, religie, oorlog, neurowetenschappen, de dood, zelfs belastingen - je kunt het zo gek niet bedenken of er wordt filosofie op toegepast. In de introductie stelt Lippert-Rasmussen dat je heel goed een onderscheid kunt maken tussen 'pure' filosofie, die vooral over zichzelf gaat, en filosofie die op iets búiten de filosofie wordt toegepast. Maar wat er precies wordt toegepast en op wat, is lastiger te bepalen.

DEFINITIES

Lippert-Rasmussen geeft meerdere antwoorden. Je kunt bijvoorbeeld spreken van toegepaste filosofie wanneer filosofie relevant is voor het omgaan met de belangrijke vragen in ons (dagelijks) leven. Of wanneer het helpt om te bepalen wat je in een concrete situatie zou moeten doen. Je kunt ook zeggen dat filosofie toegepaste filosofie wordt, wanneer er een bepaald maatschappelijk effect mee gesorteerd moet worden. Een andere definitie stelt dat toegepaste filosofie bepaalde methoden toepast in een niet-filosofische omgeving. Vaak wordt hier een vorm van filosofische analyse mee bedoeld, waarmee je concepten en achterliggende aannames kunt verduidelijken. Weer een andere definitie stelt dat filosofie toegepast is, wanneer er een (lezers)publiek is voor wat een filosoof te zeggen heeft.

De Toegepast Filosoof werkt vanuit een stevige filosofische basiskennis en bewapend met een aantal specifieke vaardigheden, effectief mee in een beroepspraktijk.

Deze definities, die elkaar uiteraard deels overlappen, helpen ons goed op weg om helder te krijgen wat toegepaste filosofie is. Echter, Lippert-Rasmussen en zijn medeauteurs reppen met geen woord over wat een Toegepast *Filosoof* nou precies is. Wat doet een Toegepast Filosoof concreet, en waar en hoe doet hij dat? Het meer dan 600-pagina's tellende handboek ondersteunt het filosoferen over uiteenlopende niet-filosofische onderwerpen, maar lijkt vooral gericht te zijn op academische filosofen die dat liefst in hun comfortabele studeerkamer doen (en hopen dat mensen hun werk lezen). Er komt geen concrete casuïstiek in voor, geen enkel concreet bedrijf, ministerie of andere organisatie waar filosofische problemen zich daadwerkelijk voordoen, laat staan een Toegepast Filosoof die er zijn of haar tanden in heeft gezet.

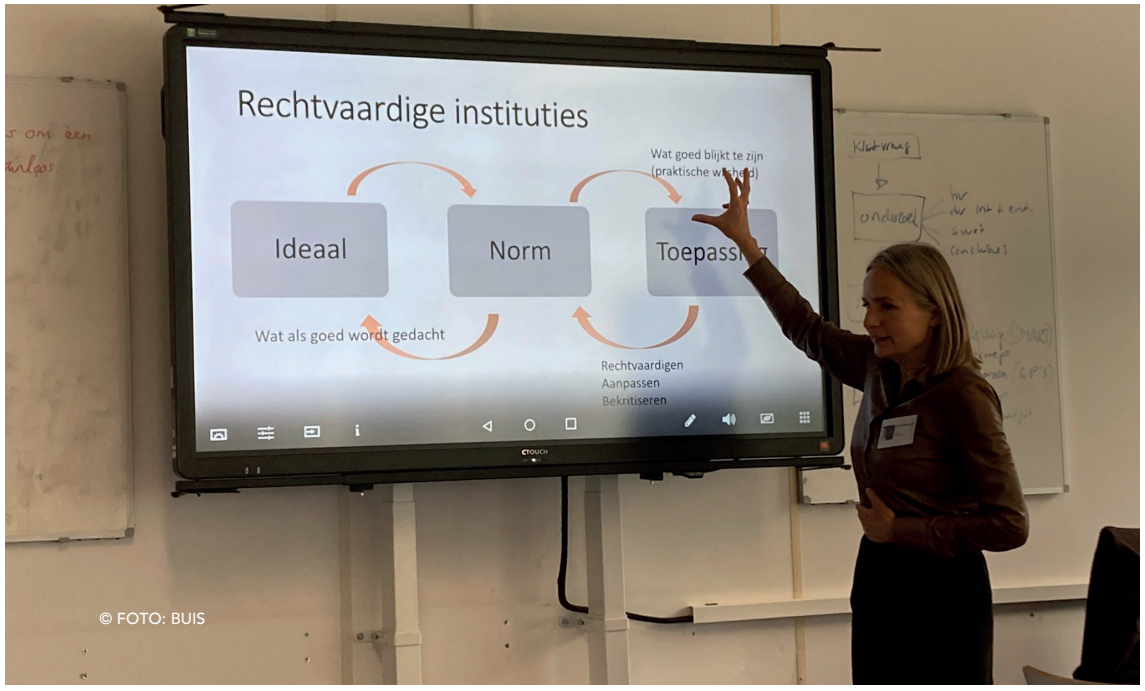

© FOTO: BUIS

KERNCOMPETENTIES

Bij de HTF hebben wel een duidelijk beeld: de Toegepast Filosoof is een professional die vanuit een stevige filosofische basiskennis en bewapend met een aantal specifieke vaardigheden, effectief kan meewerken in een beroepspraktijk. Iemand die van concrete waarde is en als waardevol erkend wordt door zijn professionele omgeving: leidinggevenden, collega's, klanten en andere belanghebbenden. Wat de Toegepast Filosoof kenmerkt en effectief maakt, vatten we dan samen in zogenaamde competenties: combinaties van kennis, vaardigheden en houding (wat natuurlijk ook veel met karakter of persoonlijkheid te maken heeft). De essentiële competenties van de Toegepast Filosoof zijn: *conceptueel denken*, *normatief denken* en *kritisch denken*. Je bent Toegepast Filosoof als je in een concrete beroepspraktijk de belangrijkste onderliggende concepten en waarden naar boven kunt halen, kritisch kunt analyseren en vervolgens tot een beleidsvoorstel, een advies, of in ieder geval tot een handelingsperspectief kunt komen. Deze kerncompetenties leunen uiteraard zwaar op taalvaardigheid, leesvaardigheid en gespreksvaardigheden, maar ook op een goed ontwikkeld onderzoekend vermogen.
Op papier zit dit beroepsprofiel vrij goed in elkaar, maar wat betekent dit nu in de praktijk? Wat voor beroep oefen je dan concreet uit? Wat bén je dan precies? Om die vragen te beantwoorden - of eigenlijk: om het antwoord op die vragen te laten zien - organiseerden we het symposium 'Waartoe is de Toegepast Filosoof op aarde?' (zie kader). We lieten hier filosofen aan het woord die met hun spreekwoordelijk poten in de modder staan, zoals Marjan Slob, Ivana Ivkovic, Lianne Tijhaar en Floris van den Berg, maar ook de HTF-alumni Anne-Marie Buis en Dillon de Groot, die concreet werk hebben gemaakt van

hun studie. In workshops en plenaire discussies werd het beroep van Toegepast Filosoof besproken en aan de hand van casussen beoefend.

FILOSOFISCH GESCHOOLDE AMBTENAAR

Wat tijdens het symposium meteen opviel, was dat Toegepast Filosoof niet per se een eigenstandig beroep hoeft te zijn. Je kunt heel goed een 'gewoon' beroep uitoefenen, zoals journalist, programmamaker of docent (Tijhaar), overheidsadviseur (Buis) of mediator (De Groot). Dit zijn beroepen waarin filosofische kennis en vaardigheden worden toegepast, maar waarbij je je niet expliciet en doorlopend als Toegepast Filosoof hoeft te afficheren.
Je kunt gewoon beleidsmaker worden bij een gemeente, manager bij een bedrijf, redacteur, programmamaker of docent, zoals anderen dat vanuit een, zeg, juridische, bestuurskundige of psychologische achtergrond doen. Je oefent het beroep van ambtenaar uit, maar wel vanuit een filosofische achtergrond.
Waar een jurist bij een beleidsprobleem geneigd is om te denken in termen van geldende rechtsbronnen, ga je als filosofisch geschoolde ambtenaar eerder op zoek naar de conceptuele kern, in teksten of in gesprekken. Veel maatschappelijke en organisatorische vraagstukken zijn, uiteindelijk, conceptueel van aard, dus het zou de normaalste zaak van de wereld moeten zijn dat in elke organisatie ook filosofisch geschoolden rondlopen. Het is niet zo dat alleen toegepast filosofen goede, conceptuele vragen stellen, en juristen of andere professionals niet, maar filosofen stellen deze vragen vaak wel eerder en beter.

Het zou de normaalste zaak van de wereld moeten zijn dat in elke organisatie ook filosofisch geschoolden rondlopen.

We stuiten nu op een paradox: het beroep van Toegepast Filosoof komt soms het beste tot zijn recht wanneer het geen expliciet, eigenstandig beroep is, maar meer een rol die je aanneemt, of positie die je inneemt, binnen een ander beroep. Je bent misschien pas echt Toegepast Filosoof als je niet (meer) hoeft te zeggen dat je het bent. De Toegepast Filosoof is pas echt geëmancipeerd als niemand meer op of om kijkt als een nieuwe collega vanuit een filosofieopleiding wordt aangenomen, promotie maakt of een organisatie leidt.
Hoe mooi zou het bijvoorbeeld zijn als je er toevallig achter komt dat de bestuursvoorzitter van jouw organisatie filosofisch geschoold is, maar dat je dat niet verbaast, mede doordat de organisatie goed en helder wordt geleid. Of dat er een minister-president (m/v) aantreedt die filosofie heeft gestudeerd en dat daarmee de 'bestuurscultuur' sterk verbetert, zonder dat iemand op of om kijkt? (Ik laat hier verdere Platoonse bespiegelingen over het nut van filosofisch geschoolde staatshoofden even achterwege.)

KRUIPRUIMTE VAN HET DENKEN

De vraag is of Toegepast Filosoof als concreet beroep uitgevonden moet worden. Het gaat misschien meer om de rol die je als Toegepast Filosoof inneemt, dan om de naam of het label. Het kan natuurlijk wel zo zijn dat die rol heel dicht tegen het beroep aan zit. Neem bijvoorbeeld HTF-alumnus Dillon de Groot, met wie in het vorige nummer van Phronèsis een uitgebreid interview staat. Dillon reflecteerde op het symposium op de rol van 'conflictbeslechter', vanuit zijn ervaring als mediator bij Conflictcentrum Nederland. Hij liet prachtig zien hoe naadloos de Toegepast Filosoof, die getraind is om met (groepen) mensen botsende waarden te expliciteren, aansluit op de professionele mediator, die moet bemiddelen tussen partijen met verschillende belangen en onderliggende aannames. Dillon de Groot 'is' mediator, maar past daarin filosofie toe. In Dillons workshop werd zelfs duidelijk dat een Toegepast Filosoof misschien wel beter tot de kern van een conflict kan doordringen dan een jurist of psycholoog.

TERUGBLIK SYMPOSIUM 21 MEI 2022 'WAARTOE IS DE TOEGEPAST FILOSOOF OP AARDE?'

De HTF kijkt terug op een geslaagd symposium, waarin een aantal Toegepast Filosofen vertelden wat ze in hun dagelijks werk concreet doen. Plenaire bijdragen waren er van Marjan Slob en Paul Teule; zes workshops werden verzorgd door Ivana Ivkovic, Lianne Tijhaar, Floris van den Berg en Joep Dohmen, en ook door de HTF-alumni Anne-Marie Buis en Dillon de Groot, die concreet werk hebben gemaakt van hun studie.

De plenaire discussies gingen over het verschil tussen academische en toegepaste filosofie, over de vraag hoe verheven filosofie überhaupt zou moeten zijn, over de noodzaak van het zelfstandige 'beroep' Toegepast Filosoof en het beroepsperspectief van de HTF-student, in een concurrerende arbeidsmarkt met veel filosofen.

In de workshops konden deelnemers meekijken in de filosofische keuken van Ivana Ivković, die besprak hoe je met bestuurders helder filosofeert over stedelijke ontwikkeling. Floris van den Berg en Lianne Tijhaar zetten hun deelnemers aan het (denk)werk voor een duurzamere toekomst en hun eigen professionele positie daarin. Anne-Marie Buis (zie foto) ontvouwde hoe in een grote organisatie ethische reflectie aanjaagt. Joep Dohmen deed uit de doeken hoe je als filosoof persoonlijk raadgever kunt zijn. En Dillon de Groot liet overtuigend zien hoe je juist vanuit de filosofie concrete casussen uit een mediation-praktijk kunt oplossen.

De deelnemers aan het symposium waren zeer enthousiast. Voor een uitgebreid verslag (video-impressie) en het programma, ga naar: https://www.hogeschoolvoortoegepastefilosofie.nl/symposia

"Als Toegepast Filosoof doe je eigenlijk niet veel meer dan concepten verhelderen."

Natuurlijk zijn er genoeg professionals die zich wel expliciet als '(Toegepast) Filosoof' afficheren. Het zijn vaak zelfstandige filosofen die zich in het publieke domein begeven. Maar ook hier is het de vraag of er meer achter het label schuil gaat dan dat je een goede conceptuele denker bent. Dat bleek althans uit de plenaire bijdrage op het symposium van Marjan Slob. Filosofie is voor haar geen verheven activiteit, waarbij je hoog in de wolken vertoeft en luchtkastelen bouwt, maar juist iets waarbij je met beide benen op de grond moet staan, of nog beter: waarbij je ondergronds moet gaan, in de 'kruipruimte' van ons alledaagse denken.
Slob haalde de bekende metafoor aan van de Britse filosofe Mary Midgley, die filosofie met loodgieten vergeleek: het gaat om het sleutelen aan een concreet denkstelsel.
Je moet het 'conceptuele lek' boven zien te krijgen. Slob heeft dat zelf in talloze projecten gedaan, bijvoorbeeld in een project voor de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV), waarvoor ze onderzocht wat 'onafhankelijkheid' nu precies betekent. Als Toegepast Filosoof doe je eigenlijk niet veel meer dan concepten verhelderen, aldus Slob.

GEREEDSCHAPSKIST

Slob wierp nog een gewetensvraag op. Je wordt volgens haar Toegepast Filosoof door je lange tijd te verdiepen in de ideeëngeschiedenis,

omdat je daarmee kunt 'voorsorteren' op veel conceptuele kwesties die vandaag de dag spelen. Maar moet je als aspirant Toegepast Filosoof dan niet eigenlijk toch een universitaire studie wijsbegeerte doen? Leg je het als hbo-student qua conceptueel denken niet af tegen een wo-student, die veel langer en systematischer filosofie heeft gestudeerd, en dus ook makkelijker gemankeerde denkstelsels in het hier en nu kan overzien? Daar ligt voor elke HTF-student die als Toegepast Filosoof aan de slag wil, en voor de HTF als hogeschool, een uitdaging. Slobs advies: zorg ervoor dat je als hbo-student niet concurreert op filosofische kennis maar op vaardigheden en 'denkdiscipline'. Maak zo veel mogelijk vlieguren met schrijven, spreken, moreel beraad, maar ook met het rechttoe-rechtaan organiseren of managen.
Op zich sluit dit goed aan bij wat we bij de HTF voor ogen hebben: waar een universitair-opgeleide filosoof meer fundamentele kennis bezit, heeft de hbo-opgeleide Toegepast Filosoof een gereedschapskist aangelegd met direct inzetbare vaardigheden. De deelnemers van het symposium namen haar advies ook ter harte. Toch zat het mij niet lekker. Toevallig bezocht ik recent de 'Filosofen-aan-het-werk'-conferentie, georganiseerd voor en door van de Erasmus Universiteit, waar ook werd geoefend met concrete filosofische vaardigheden en waar bovendien Daan Roovers (tot vorig jaar Denker des Vaderlands) de toehoorders op het hart drukte dat je pas werk van filosofie kunt maken als je, bijvoorbeeld, ook heel goed leert schrijven. Zo wordt de concurrentie wel heel lastig.

VIRTUOOS FILOSOFEREN

Mijns inziens is het denken in termen van concurrentie niet vruchtbaar, omdat dit het onderscheid tussen hbo en wo uiteindelijk afdoet als puur een verschil in niveau, en hbo dus tot een slap aftreksel maakt van wo (theezakje-metafoor). Toegepaste Filosofie als hbo-studie is echter fundamenteel anders dan de universitaire studie wijsbegeerte en is qua niveau grotendeels onvergelijkbaar. Een wellicht wat gewaagde vergelijking, maar toch: niemand neemt een student piano aan het conservatorium kwalijk dat hij minder theoretische en historische kennis over (piano)muziek bezit dan een student muziekwetenschappen. De een wordt uitvoerend musicus en volgt daarvoor een hbo-opleiding, de ander wordt wetenschappelijk onderzoeker en studeert daarvoor aan een universiteit.

Uiteraard gaat deze vergelijking deels mank, maar zij maakt in ieder geval wel duidelijk dat je als Toegepast Filosoof-in-opleiding ook duizenden uren moet studeren, om uiteindelijk net zo virtuoos te filosoferen als de concertpianist musiceert. Ik ben ervan overtuigd dat als al onze studenten dat zouden doen, de bestuurskamers (en het wellicht ook het Torentje) binnen tien jaar vol stromen met onze alumni. P

1. Kasper Lippert-Rasmussen et al (eds), A Companion to Applied Philosophy, Wiley-Blackwell, 2016
2. Midgley werkt haar metafoor hier verder uit: https://philpapers.org/archive/MIDPP.pdf
3. Onderzoeksraad voor Veiligheid, Onafhankelijk onderzoek. In het publiek belang, 2018. Te raadplagen op: https://www.onderzoeksraad.nl/nl/media/inline/2018/7/10/74febf62b9dcovv_20183262_interactieve_versie_strategische_leeropdracht_180306.pdf
4. De conferentie vond plaats op 16 mei in Rotterdam. Zie: https://www.eur.nl/esphil/filosofen-aan-het-werk

Paul Teule
Paul Teule (1981) is docent en directeur Onderwijs aan de HTF, en tevens als docent verbonden aan de Universiteit van Amsterdam. In 2016 publiceerde hij het boek Vrijheid voor gevorderden (Boom). Momenteel werkt hij aan een boek over de conceptuele ontstaansgeschiedenis van het begrip 'economie' (promotieonderzoek). Tussen 2016 en 2020 was hij lid van het 'Filosofisch Elftal' van dagblad Trouw.

Column

Bandieten uit Kyiv

Door: Arend Steunenberg

Het is altijd moeilijk om namen over te nemen uit een Slavische taal. Namen moeten worden getranslitereerd: dat is het letter-voor-letter omzetten van het Cyrillische schrift naar ons Latijnse schrift. Je probeert daarbij de oorspronkelijke klank zo dicht mogelijk te benaderen. Hoe je dat doet, hangt af van welke taal je zelf spreekt. Neem bijvoorbeeld de naam 'Vladimir Poetin'. In het Russisch wordt de achternaam geschreven als Путин. Daarbij is een 'oe'-klank te horen. In het Nederlands wordt de achternaam als 'Poetin' getranslitereerd. In het Engels wordt het 'Putin', in het Frans 'Poutine'.

In de Slavische wereld is 'Zelenski' een gebruikelijke achternaam. Polen presenteren deze naam als 'Zelenski', Russen als 'Zelenskij', Oekraïners als 'Zelensky'. Voor ons als Nederlandssprekenden lijkt de schrijfwijze niet uit te maken, omdat de naam overal op bijna dezelfde manier wordt uitgesproken. Slavische moedertaalsprekers horen echter onmiddellijk de kleine klankverschillen en zij benadrukken hun identiteit door juist deze kleine verschillen te expliciteren in de schrijfwijze. Als je de Oekraïense president 'Zelenskij' noemt, dan geef je hem een Russische naam. Dat is niet per se fout, want de man stamt uit de Oekraïense minderheid die Russisch spreekt. In zijn moedertaal is de schrijfwijze 'Zelenskij' dus correct. Op zijn twitteraccount presenteert de Oekraïense president zichzelf als 'Zelenskyy'. Met een ypsilon dus. Dat die er dubbel staat, komt doordat de lettercombinatie 'ий' (ij) in het Engels zo geschreven wordt. In het Nederlands blijft het bij één ypsilon. Met deze schrijfwijze benadrukt de president dat hij een Oekraïner is en geen Rus (ook al is zijn moedertaal Russisch). De transliteratie van zijn naam geeft onmiddellijk aan welke positie hij inneemt.

Transliteratie kan daarmee een middel zijn om aan te geven waar een bron vandaan komt of welke positie de vertaler inneemt. Neem bijvoorbeeld het zinnetje 'de bandieten uit Kiev'. 'Kiev' is de Russische transliteratie, de Oekraïense transliteratie is 'Kyiv'. In de Russische propaganda wordt de Oekraïense regering vaak aangeduid met 'de bandieten uit Kiev' (met transliteratie uit het Russisch). Als we in een tekst 'de bandieten uit Kyiv' zien staan, dan weten dat de brontekst uit Oekraïne komt en dat hier niet de Oekraïense regering wordt bedoeld maar ordinair geboefte dat ronddoolt in de Oekraïense hoofdstad. P

Arend Steunenberg
Arend studeerde slavistiek aan de Universiteit van Amsterdam met als hoofdvak Russisch en als bijvak Tjechisch. Hij studeerde een jaar Russisch aan de universiteit van St. Petersburg en heeft o.a. onderwijsprojecten begeleid in Bulgarije.

Boekenplank

Goed handvat om talige macht te herkennen

Over de Aardzee-trilogie van Ursula K. Le Guin

Door: Isa Wissink

De Amerikaanse auteur Ursula K. Le Guin (geboren in 1928, in 2018 overleden) wordt in bepaalde kringen gezien als een van de beste schrijvers van *fantasy* en sciencefiction van de 20ste eeuw. Over de loop van haar leven schreef ze maar liefst 28 boeken en tientallen korte verhalen, waarvan het grootste deel goed ontvangen is. Een van de boekenreeksen die Le Guin schreef, is de serie *Earthsea* (Nederlands: *Aardzee*), een serie *fantasy*-boeken waarvan de delen los van elkaar gelezen kunnen worden zonder iets te missen.

Als een persoonlijke uitdaging had ik mezelf voorgenomen om elke maand van 2022 één van Le Guins boeken te lezen. In januari begon ik met deel één van *Earthsea*, genaamd *A Wizard of Earthsea* (Nederlands: *Machten van Aardzee*), en was gelijk verkocht. Niet alleen is Le Guin een geweldige schrijver, ze verwerkt op een subtiele doch krachtige manier filosofische en antropologische ideeën in haar werk. Ook invloeden vanuit het Taoïsme komen veel naar voren.

Balans

Taoïsme is zowel een religieuze als filosofische stroming uit China en staat in het teken van een constant veranderende, perfecte harmonie (denk aan *yin* en *yang*: twee principes die elkaars tegengestelde zijn maar toch één geheel vormen). Le Guin gebruikte dit concept veel in *Earthsea*; het komt zelfs naar voren in de titel, waarin de aarde en de zee tegenover elkaar gezet worden maar tegelijkertijd één zijn. De hoofdpersonen van elk boek moeten zich bewust worden van deze balans, voordat ze overwogen keuzes kunnen maken tussen wat goed en slecht is. Le Guin legt namelijk ook veel nadruk op het feit dat onze handelingen gevolgen hebben en dat we zowel onze rede als onze ervaring moeten gebruiken om een besluit te kunnen nemen. Het derde boek in de serie, *The Farthest Shore* (Nederlands: *Koning van Aardzee*), is een bildungsroman over de jonge Arren die wordt onderwezen in de balans van de wereld waar hij in leeft, om er in de toekomst een betere plek van te kunnen maken. Het volgende citaat is wat hem verteld wordt door zijn mentor:

"When that rock is lifted, the earth is lighter; the hand that bears it heavier. When it is thrown, the circuits of the stars respond, and where it strikes or falls, the universe is changed. On every act the balance of the whole depends. The winds and seas, the powers of water and earth and light, all that these do, and all that the beasts and green things do, is well done, and rightly done. All these act within the Equilibrium. From the hurricane and the great whale's sounding to the fall of a dry leaf and the gnat's flight, all they do is done within the balance of the whole. But we, insofar as we have power over the world and over one another, we must learn to do what the leaf and the whale and the wind do of their own nature. We must learn to keep the balance. Having intelligence, we must not act in ignorance. Having choice, we must not act without responsibility."

© FOTO: MINCHO KAVALDZHIEV

Earthsea door Ruth Robbins

Vrij dun

Het fijne aan de serie is dat je de boeken los van elkaar kunt lezen. Ook zijn de boeken vrij dun (zo rond de 200 pagina's), in tegenstelling tot veel andere *fantasy*-boeken. Mocht je meer interesse hebben in Le Guins sciencefiction, dan is *The Left Hand of Darkness* (Nederlands: *De Linkerhand van het Duister*) een goede plek om te beginnen. P

Isa Wissink
Isa is filosofiestudent bij Tilburg University. Ze is vooral geïnteresseerd in sociaal-maatschappelijke filosofie en is momenteel bezig met de master Philosophy of Humanity and Culture.

Uit de mediakast

This War of Mine - videogame

Door: Alex Passchier

Wie de wereld vanuit verschillende standpunten kan beschouwen, wordt schatrijk aan diverse inzichten. Het blijven trainen en stimuleren van deze perspectivische lenigheid is cruciaal voor toegepast filosofen. De videogame This War of Mine biedt de speler een nieuw perspectief op een oorlog zoals die nu in Oekraïne wordt gevoerd. In deze videogame is de speler namelijk geen oorlogsheld of scherpschutter, maar burger van een verwoeste stad.

Al sinds Rusland Oekraïne binnenviel, zien we voortdurend beelden van verwoeste steden. Van mensen die vluchten voor het bommengeweld. Van overvolle metrostations die als schuilkelder worden gebruikt. Het zijn beelden die ons een idee geven van hoe het er daar aan toegaat, wat de gevolgen van deze krankzinnige oorlog zijn. Tegelijkertijd besef ik dat ik geen idee heb hoe het er daar écht aan toe gaat. Ik hoef geen keuzes te maken tussen vluchten en vechten. Tussen schuilen voor de bommen en de straat op gaan voor eten. Tussen mijn vrouw en mijn kind. Ik ben immers toeschouwer van de beelden op de tv. Mijn perspectief is dat van een bankzitter. Toch vraag ik mij weleens af: "Wat zou ik in zo'n situatie doen?"

Keuzes maken

Dan denk ik terug aan een videogame die ik een paar jaar geleden speelde: This War of Mine. Deze game laat je ervaren hoe het is om als burger te overleven in een door oorlog geteisterde stad. Je bent geen scherpschutter in Fortnite of wereldleider in Civilization. Nee, je bent een búrger. Een doodgewone burger die onderdak heeft gevonden in een half verwoest gebouw. Het is er koud, je hebt weinig eten, nauwelijks medicijnen en je hoort het geluid van schoten en bommen op de achtergrond. Je woont er samen met andere mensen uit de stad. Ziek, onderkoeld, uitgehongerd en gewond. Na een uurtje spelen, kom je erachter dat het spel niet zozeer om de oorlog zelf gaat. Nee, het gaat om het menselijk bestaan in een oorlog. Het spel draait om keuzes maken. Ga je in een gevaarlijk deel van de stad op zoek naar medicijnen voor je huisgenoot? Of breng je een bezoek aan de verlaten buurtsuper om te kijken of er nog wat eten en sigaretten zijn te vinden? En wat doe je als de buurman langskomt en om eten vraagt voor zijn driejarig, uitgehongerd dochtertje? Geef je jouw laatste maaltijd weg in de hoop dat je morgen weer wat te eten vindt of laat je de man en zijn dochter aan hun lot over? Wat doe je als het erop lijkt dat jouw eigen huisgenoot het niet zal overleven? Geef je haar die kostbare medicijnen of ruil je ze voor brandstof met het oog op de kou die over een paar dagen intreedt?

© FOTO: THIS WAR OF MINE

PAVLE IS VEILIG TERUGGEKOMEN VAN EEN ZOEKTOCHT NAAR VOEDSEL

Talloze kleine verhalen

Natuurlijk biedt dit spel een beperkte ervaring en is die ervaring totaal niet te vergelijken met het echte leven van een inwoner van een belegerde stad. Het is immers een simulatie van de werkelijkheid en dus niet die werkelijkheid zelf. De keuzes die je maakt doen ertoe in de game, maar hebben geen invloed op je werkelijke leven. Behalve dan dat ze de speler aan het denken zetten. Ook nadat je het spel hebt afgesloten. Het spel laat mij nadenken over talloze morele dilemma's die mensen in oorlogstijd voorgeschoteld krijgen. Zou ik de keuzes die ik in het spel gemaakt heb, ook in het echt gemaakt hebben?

En als ik dan 's avonds naar het NOS-journaal kijk, waarin het zoveelste bombardement in beeld wordt gebracht, denk ik aan Katia en vraag ik mij af of die medicijnen die ze nodig had wel of niet geruild zijn tegen voedsel. En als ik daarna Op1 kijk, waarin de zoveelste geopolitieke overweging wordt besproken, denk ik aan Pavle en vraag ik mij af of hij het zichzelf kan vergeven dat hij heeft gestolen uit het huis van het oudere echtpaar om de hoek. Door mijzelf dit soort vragen te stellen, besef ik dat elk groot verhaal bestaat uit talloze kleine verhalen. Dat elk perspectief vervangen kan worden door talloze andere perspectieven. P

Alex Passchier
Alex zit in het 4e jaar van de HTF en werkt als communicatieadviseur in de ouderenzorg. Daarnaast is hij actief op het snijvlak van video games, filosofie en communicatie.

NIEUWS UIT DE HTF

ONDERWIJSLOCATIES DALTONLAAN EN AUSTRALIËLAAN

Als onderwijslocatie voor de HTF is Vondellaan 174 nu definitief buiten beeld. Het gebouw wordt 's avonds niet meer opengesteld voor verhuur aan externe partijen. Dat is jammer want het gebouw beschikt over een fraaie collegezaal. Inmiddels hebben we goede gesprekken gevoerd met MBO Utrecht om daar ook op de wat langere termijn lokalen en een collegezaal te huren. Zoals het er nu naar uitziet, worden volgend studiejaar (2022-2023) de colleges van de hogerejaars nog steeds gegeven aan de Daltonlaan en gaan de eerstejaars colleges naar de Australiëlaan. MBO Utrecht is bezig om aan de Australiëlaan een grote onderwijsboulevard te ontwikkelen (samenvoeging van drie gebouwen), met een grote theaterzaal en goede mogelijkheden voor Open Dagen en symposia. Voor een video-impressie van het complex zie de volgende link: https://www.youtube.com/watch?time_continue=38&v=PhV3Q7sH_6Q&feature=emb_logo

ONTWIKKELING HTF-EXPERTISECENTRUM

Er zijn drie bijeenkomsten van HTF-docenten geweest. De eerste bijeenkomst werd geleid door Jos Kessels, die met zijn collega's de socratische gespreksvoering in praktijk bracht. Bij de tweede bijeenkomst, onder leiding van Paul Teule, werd er geoefend met conceptueel denken en argumentatieanalyse. In de derde bijeenkomst bespraken Sjoerd Slagter en Leon Heuts de overeenkomsten en verschillen tussen de normatieve en narratieve professional. Bedoeling van deze bijeenkomsten is om de cohesie van het docententeam te bevorderen en HTF-docenten bij elkaar 'in de keuken' te laten kijken. We gaan nu bekijken of we op basis van deze bijeenkomsten een HTF-expertisecentrum kunnen oprichten, van waaruit - op aanvraag - dienstverlening op het gebied van toegepaste filosofie plaats kan vinden. De meest concrete uitkomsten van iedere bijeenkomst zullen in ieder geval een vaste plaats krijgen in Phronèsis, in een nieuwe rubriek genaamd *Tekne*.

AANVRAAGDOSSIER MASTEROPLEIDING INGEDIEND

1 juni jl. is bij de NVAO de officiële aanvraag ingediend voor de Toets Nieuwe Opleiding voor de masteropleiding Toegepaste Filosofie. De master bestaat uit een tweejarige opleiding van 30 EC per jaar. Het gaat om een duale opleiding, waarbij de studenten opdrachten in hun eigen werkkring dienen uit te kunnen voeren. Met ingang van studiejaar 2022/2023 wordt gestart met het eerste jaar. De opleiding is toegankelijk voor studenten die hun bachelor Toegepaste Filosofie aan de HTF hebben behaald of die de premaster Toegepaste Filosofie hebben gevolgd. Sjoerd Slagter (coördinator master) en Dirck van Bennekom (beleidsmedewerker) hebben de accreditatie inhoudelijk voorbereid en het (omvangrijke) aanvraagdossier samengesteld. Naar verwachting zal het locatiebezoek door het NVAO-panel in oktober of november plaatsvinden.

ONTWIKKELING ASSOCIATE DEGREE

Er bestaan in het hoger beroepsonderwijs drie niveaus: master, bachelor en associate degree, elk met een bijbehorende officieel erkende graad. Omdat de HTF vindt dat toegepaste filosofie op elk hbo-niveau gestudeerd moet kunnen worden, verkennen we nu de mogelijkheid om een associate degree-opleiding te ontwikkelen. Associate Degree is een tweejarige, praktijkgerichte hbo-opleiding en kan interessant zijn voor studenten die de bacheloropleiding te lang en/of te theoretisch vinden. We bekijken momenteel de mogelijkheid om de AD-opleiding samen met MBO Utrecht te ontwikkelen en t.z.t. uit te voeren (eventueel als voltijdse opleiding).

© FOTO MARTIJN PORS

Interview

“Zonder de opleiding had ik deze manier van denken niet gehad”

Interview met HTF-afgestudeerde en brandweerofficier Martijn Pors

Door: Hoyte Hoytema

Martijn Pors is afgestudeerd aan de Hogeschool voor Toegepaste Filosofie (HTF), werkt als adviseur voor de veiligheidsregio in Drenthe en is officier bij de brandweer. De belangrijkste vraag die ik heb, is: wat heb je aan je studie Toegepaste Filosofie in je werk gehad? Met deze vraag in het achterhoofd heb ik met Martijn gesproken over hoe hij op zijn werk een concrete invulling geeft aan zijn studie Toegepaste Filosofie. De antwoorden op mijn vragen zijn interessant, klinken uitdagend en geven een goed beeld van de competenties die je tijdens je opleiding aan de HTF verwerft. En wat je met die competenties kunt doen.

Waarom heb je Toegepaste Filosofie gestudeerd? Wat heb je er aan gehad?
“Als je vraagt wat ik aan deze studie gehad heb, dan moet ik zeggen dat ik er meer aan heb gehad dan werk alleen. Werk is voor mij een bijkomstigheid. Maar ik heb gemerkt dat het voor mijn werk een hele nuttige opleiding is, omdat je er een veel bredere kijk door krijgt op de wereld. Je ontwikkelt andere maatstaven voor wanneer je goed werkt en ik denk dat dat voor de overheid heel belangrijk is. Je krijgt bijvoorbeeld het vak Normatieve Professionaliteit. Daarin wordt veel aandacht besteed aan de vraag wanneer je iets goed doet op je werk. Je kan dit ‘goede’ afmeten aan economische maatstaven maar ook aan morele maatstaven. En dan heb je het over waarden. Specifieke beroepsgroepen kunnen er waarden op na houden, maar ook de samenleving als geheel, de politiek. Die waarden kunnen verschillen. Maar omdat je op HTF een hele hoop ideeën krijgt over wanneer iets van waarde is en waar je dat aan afmeet, word je heel goed in het herkennen van welke waarden er worden nagestreefd, hoe deze zich verhouden tot andere waarden en wat dat betekent voor je eigen positie.”

“HET GAAT EROM DAT WE MENSEN BEWUST MAKEN VAN HUN MORELE DIMENSIE.”

Door de opleiding aan de HTF krijg je dus een breed perspectief op de normen en waarden op de werkvloer. In hoeverre heeft dat jou geholpen? Kan je daar een concreet voorbeeld van geven?
“Toen de crisis in Oekraïne uitbrak, hebben we als veiligheidsregio bijvoorbeeld de opdracht gekregen om

gemeenten te ondersteunen bij het vinden in opvanglocaties. Maar dat is best wel ingewikkeld. Er is een casus geweest waarbij er mensen in een kraakpand zaten die eruit werden gezet omdat er vluchtelingen in moesten. Dat is nog in het nieuws geweest. In zo'n casus komt heel scherp de vraag naar voren wanneer je iets goed doet. Een ander moreel punt is dat we voor Oekraïners vrij goede opvang regelen, maar voor asielzoekers uit andere landen veel minder. Die hebben in Ter Apel soms zelfs geen bed om in te slapen. Dat is ook een moreel dilemma."

Het probleem is dus, als ik het goed begrijp, dat Oekraïners worden voorgetrokken, mensen daarom uit kraakpanden worden gehaald en dat andere asielzoekers minder goede opvangvoorzieningen krijgen. En of dat wel eerlijk is.
"Ja, het gaat er uiteindelijk om wat je onder 'rechtvaardigheid' verstaat. De waarde ligt in het opmerken van allerlei morele elementen. Het gaat erom dat we mensen bewust maken van hun morele dimensie. Maar dat leidt niet altijd tot oplossingen. Je verandert niet zomaar even de werkelijkheid van mensen, omdat die altijd heel complex is. Maar het maakt mensen er wel bewust van in welke omstandigheid zij werken."

Heb je daar op je werk gesprekken over gevoerd?
"We hebben een strategische sessie gehad. Dat was met bestuurders, gemeentesecretarissen en directie. In die sessie hebben we allerlei morele aspecten verkend, ook op de wat langere termijn. Dus niet alleen het hier en nu, maar ook wat er over een aantal jaren zou kunnen gebeuren als bepaalde ontwikkelingen zich doorzetten. Een van de risico's die we zagen, was dat de tegenstellingen in de samenleving heel erg groot worden. Dat ga je niet even oplossen, maar wat er wel uitkwam, is dat de manier waarop burgemeesters in de samenleving staan meer gericht zou moeten zijn op verbinding. Dat klinkt misschien nog steeds abstract, maar het komt er op neer dat ze meer willen praten met de mensen uit hun gemeente. En dan vooral ook luisteren en niet alleen zelf het woord voeren. Op die manier voelen mensen zich erkend en dat voorkomt hopelijk verdere polarisatie. Hier zie je dat een vrij abstracte analyse er wel toe kan leiden dat burgemeesters meer in verbinding komen met de mensen in hun gemeente."

© FOTO: KELLY SIKKEMA

En had jij ook een rol in die strategische sessie?
"Ik heb de bijeenkomst georganiseerd!"

Dus dan heb jij ook het thema bepaald?
"Ja, maar die dingen gaan vanzelf. Ik heb contact gehad met mijn directeur. Hij heeft mij gevraagd om een denktank te samen te stellen. De achtergrond is dat er in Nederland allerlei wettelijk verankerde crisisstructuren bestaan en er volgens die crisisstructuren wordt gewerkt. Zo ook in Drenthe. Dat staat in de Wet Veiligheidsregio en die wet voeren wij uit. Maar wat we merkten, is dat veel collega's heel erg op uitvoering gericht waren. En als je heel goed bent in het realiseren van doelen maar slecht in nadenken over welke doelen je zou moeten bereiken, dan heb je een probleem. En dus heeft mijn directeur aan mij gevraagd om een denktank samen te stellen en daarin over die doelen na te denken. Ik heb daar toen een voorstel voor opgesteld. Dat stond echt niet vol met geniale plannen, die niemand anders had kunnen bedenken. De directeur en veel van mijn collega's voelen zelf heel goed aan wat er mis kan gaan. We keken dus samen naar de doelen die we nastrevenswaardig vonden en uit die interactie is een plan ontstaan. Dus ja, ik heb het wel geregeld, maar ik ben absoluut niet de enige die dit soort dingen ziet. Dat zou niet goed zijn. We doen het samen."

"Een crisisorganisatie moet niet alleen haar werk goed doen, maar ook goed werk doen."

Maar jouw directeur is wel naar jou toegegaan. Mij interesseert waarom hij dat deed.
"Omdat ik het vermogen heb om conceptueel te denken. En dat vermogen is enorm toegenomen dankzij mijn opleiding aan de HTF."

Denk jij dat het feit dat de directeur naar jou is toegegaan een gevolg is van jouw manier van denken? Dat mensen denken dat jij over dit soort zaken kunt nadenken?
"Ja, absoluut. In de inleiding van mijn voorstel voor een denktank heb ik eerst uitgelegd waarom die denktank volgens mij nodig is. Ik leg uit dat je naast het vermogen om acuut te handelen je jezelf ook af moet vragen wat de doelen van dat handelen zouden moeten zijn. Waar moet dat handelen op gericht zijn? Dat betekent twee dingen. Ten eerste dat je bereid bent na te denken over de doelen van je handelen, binnen de context waarin je die doelen wilt realiseren. Dat laatste is Aristoteles' idee van praktische wijsheid: phronèsis. Dat moet ertoe leiden dat de crisisorganisatie die is aangesteld voor de opvang van vluchtelingen, niet alleen haar werk goed doet, maar ook goed werk doet. Dus presteren volgens maatstaven en nadenken over wat die maatstaven zouden moeten zijn. Ten tweede heb ik in mijn voorstel drie elementen benoemd. Het eerste is: reflectie terwijl we bezig zijn met crisisbeheersing. De tweede element is: inzicht hebben in welke context we werken, die medebepalend is voor de doelen die je stelt. Die doelen gaan uiteindelijk over betekenis. Dat is het derde element. Het gaat dus om de volgende drieslag: rechtvaardigheid - wat is moreel goed?, waarheid - de context waarbinnen je opereert en de vraag welke betekenis je aan de wereld geeft. Op basis van deze filosofische invalshoek kom je dan tot een bepaalde manier van werken."

Hoe heeft je studie aan de HTF je geholpen bij het opstellen van je voorstel?
"Zonder de opleiding had ik deze manier van denken niet gehad, de taal niet gehad en had ik nooit de diepgang kunnen bereiken die in mijn voorstel tot uiting komt. Zoals gezegd, zag ik

© FOTO: SINCERELY MEDIA

dat we binnen onze organisatie heel erg goed waren in het realiseren van bepaalde doelen, maar heel slecht in het ons afvragen welke doelen we zouden moeten stellen. En in dat laatste zijn we dankzij die strategische sessie veel beter geworden. Zonder de opleiding had ik dit nooit kunnen doen, dan hadden dit soort ideeën zich nooit kunnen ontwikkelen binnen de organisatie. Ik ben daar best wel trots op. Je moet je voorstellen dat als er een crisis is, mensen doorgaans heel uitvoeringsgericht bezig zijn. Nu hebben ze geleerd eerst goed na te denken over welke doelen we na moeten streven. Deze kanteling in het denken komt natuurlijk niet alleen door mij, maar ik denk wel dat ik dit mede mogelijk heb gemaakt. Ik kan niet genoeg benadrukken dat ik niet de enige ben die aan deze omslag heb bijgedragen, maar als je de taal en de concepten hebt, kun je veel realiseren. Wat mij opvalt, is dat mensen dit soort zaken vaak wel heel goed aanvoelen, maar niet zelf over de juiste taal en concepten beschikken om het te verwoorden."

Als je toegepaste filosofie studeert, leer je hoe je bepaalde concepten en de taal die daarbij hoort, kunt toepassen in een professionele sfeer en concrete zaken kunt realiseren?

"Ja, in feite is mijn voorstel een procesvoorstel. Namelijk: hoe werken we en hoe zorgen we ervoor dat we zinvol werk blijven doen? Als je deze elementen in je organisatie ingevoerd weet te krijgen, is dat wel vet." P

Hoyte Hoytema
Hoyte is tweedejaars student toegepaste filosofie.

Filosofie op straat
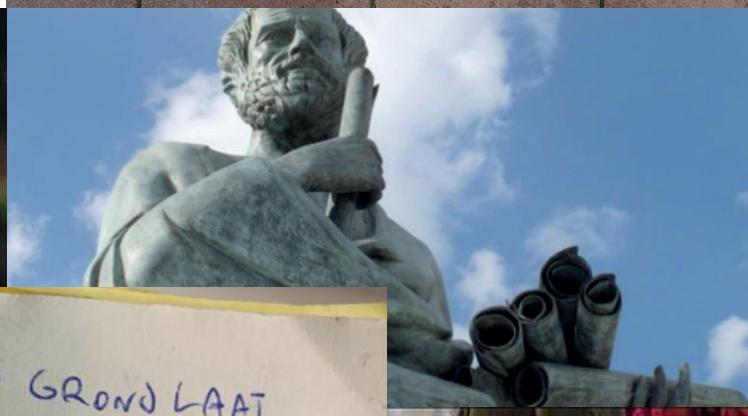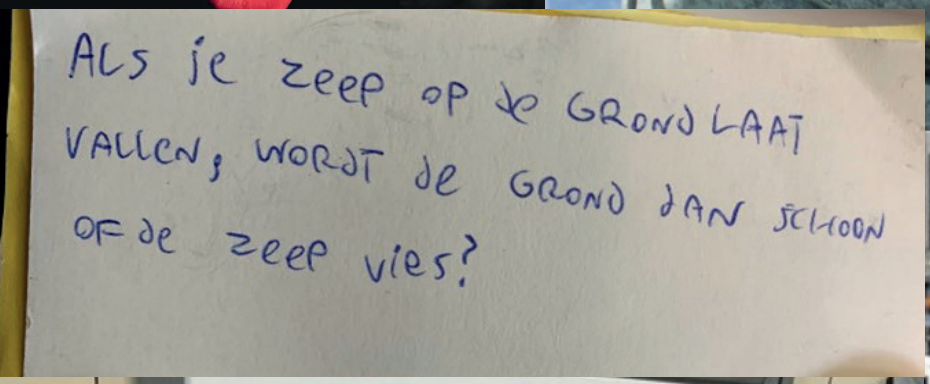
Filosofie is overal. Deze rubriek bevat voorbeelden van filosofie in het dagelijks leven. Kom je zelf een goed voorbeeld van 'filosofie op straat' tegen? Stuur het aan de redactie en wij plaatsen het hier (phronèsis@hogeschoolvoortoegepastefilosofie.nl).